

O PRIVIRE RETROSPECTIVĂ ASUPRA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ PÂNĂ ÎN SECOLUL AL XVII-LEA*

Victoria Toader

“Școala” e veche ca și omenirea. Copiii și tinerii învață de la cei mai bătrâni “ce trebuie” și “ce nu trebuie”. Începând cu descântecelor șamanilor, care se cer să fie repetate întocmai – altfel bolnavul nu s-ar vindeca – și până la munca zilnică (cules, vânătoare, pescuit etc.) și chiar la manifestările artistice (cântec, dans, podoabe și altele), toate faptele mai însemnate ale vieții ajung cu timpul supuse “tradiției”, adică devin modele de imitat pentru urmași. Asta se cheamă “școală” în cel mai larg sens al cuvântului”¹.

Începuturile de cultură ale unui popor trebuie căutate în vremuri îndepărtate. Învățământul, ca parte integrantă a culturii, a avut dintotdeauna evoluția sa, organic legată de dezvoltarea societății, într-o strânsă interdependență cu aceasta. “Lucrurile vin dintr-un trecut, care se află vii în el și cuprind sămânțele grele să izbucnească ale unui viitor”².

* Studiul de față are la bază lucrarea de licență intitulată *Învățământul din Țara Românească în secolele XVII–XVIII între tradiție și inovație*, realizată în anul 2008 sub îndrumarea conf. dr. Florentina Nițu și susținută în cadrul comisiei de Învățământ la Distanță, Facultatea de Istorie – Universitatea din București.

¹ S. Mehedinți, *Studii despre educație și învățământ*, București, Editura Academiei Române, 1992, p. 190.

² N. Iorga, *Generalități cu privire la studiile istorice*, București, ed. a III-a, 1944, p. 160.

I. Influențe asupra învățământului românesc în secolele IX–XVI

Specific poporului român este faptul că fenomenul cultural și educativ din primele secole ale mileniului al II-lea reflectă atât stadiile evoluției societății românești, cât și urmările unor împrumuturi din experiența altora, a vecinilor, dintre care mai însemnată a fost cea **bizantină**. Dovezi în acest sens sunt scrierea cu caractere grecești, mai ales în Dobrogea, și existența unor instituții bisericești, precum episcopia de Tomis, care a exercitat cu certitudine o influență în cultura și educația populației locale și chiar mai departe.

Paralel cu influența bizantină, în viața spirituală a poporului român se resimte și o **influență slavă**, ca urmare a creștinării slavilor sudici la sfârșitul secolului al IX-lea. Pentru nevoile religioase sunt traduse din grecește în slava veche scrierile de cult și de învățatură, acestea din urmă jucând un mare rol în educarea în spirit religios a credincioșilor³.

În timp, pe la începutul secolului al XI-lea, *scrierea glagolitică*, relativ complicată, va fi înlocuită progresiv, mai întâi în mediul bulgăresc, de *scrierea chirilică*, un alfabet mai simplificat, având la bază scrierea greacă.

Influența slavă asupra fenomenului cultural și religios din nordul Dunării se datorează faptului că românii vor adopta și ei scrierea chirilică și limba slavonă ca limbă de cultură religioasă, probabil pe la începutul secolului al X-lea, în vremea țarului bulgar Simeon (889–927). Din secolul al IX-lea, posibil începutul celui de-al X-lea, datează o piatră – azi dispărută – găsită la Axiopolis (Cernavodă), pe care Vasile Pârvan a citit numele *Voislav*, scris cu litere grecești și slavone. Existența bilingvismului, scrierea greacă fiind o tradiție, iar cea slavă o inovație, trebuie pusă pe seama populației românești. Alte dovezi despre adoptarea slavonei și a scrierii chirilice de către români sunt inscripțiile descoperite pe teritoriul județului Constanța, din secolul al X-lea, cele care

³ Ștefan Pascu (coord.), *Istoria învățământului din România*, vol. I, București, E.D.P., 1983, pp. 67–68.

vorbesc despre doi stăpânitori locali – jupânul Dimitrie (anul 943) și jupânul Gheorghe.

Și pe teritoriul muntean există dovezi despre circulația slavonei încă din prima jumătate a secolului al IX-lea: inscripția chirilică alfabetiformă găsită pe pereții unui atelier de prelucrare a fierului din Bucov (în raza orașului Ploiești), inscripțiile aflate pe cărămizi și blocuri de piatră descoperite în zona cetăților de la Slon (județul Prahova).

Circulația atât de timpurie a slavonei și a scrierii chirilice în nordul Dunării ar putea fi pusă pe seama enclavelor slave rămase aici după plecarea maselor de slavi în sudul Dunării în secolul al VII-lea și care păstrau între ele legături culturale⁴.

Învățarea scrisului, cititului și socotitului putea să se fi datorat, inițiativei clerului local, știutor uneori de carte. Lăcașurile în care s-ar fi putut forma știutorii de slavonă nu se cunosc, dar pot fi presupuse: școlile din mănăstiri, școlile din centrele administrative formate în acea vreme pe lângă mănăstiri.

De la sfârșitul secolului al X-lea ne-a parvenit un ulcior descoperit pe locul vechiului oraș Capidava (județul Constanța), pe care e incizată inscripția cu numele, de formă românească, *Petre*, scris cu litere grecești, desemnând numele unui meșteșugar român local. Acest lucru ar putea însemna că, în această vreme, alături de scrierea chirilică, românii din această regiune foloseau, pentru nevoile lor cotidiene, și scrierea grecească, ceea ce face trimiteri către un anumit bilingvism cultural.

Existența unor astfel de scrieri în Dobrogea acelor timpuri demonstrează cu certitudine că, cel puțin în mediile orășenești, existau unele forme de învățământ – desigur neinstituționalizate – de care beneficiau nu numai categoriile înalte ale societății și administrația de stat, ci și meșteșugarii⁵.

Secolului al XI-lea îi aparțin două manuscrise slavone (*Savina Kniga* și *Codex Suprasliensis*), iar din secolul al XII-lea avem texte

⁴ *Ibidem*, p. 69.

⁵ *Ibidem*, p. 70.

slavone scrise de către un român⁶. Această limbă pare să fi fost cunoscută și la curtea voievozilor Seneslau și Litovoi; o dovedește redactarea primelor documente de la primii noștri voievozi⁷.

Din secolul al XIII-lea se cunosc fragmente de Mineie și Evanghelii, un Apostol și un Octoih. Pentru un român, Gheorghe Bratul, s-a copiat în a doua jumătate a secolului al XIII-lea cel mai vechi text apocrif scris în slavonă pe un sul subțire de plumb, găsit la Turnu-Severin⁸.

Desigur că în secolul al XIII-lea trebuie să fi existat și școli de *limba latină* pe lângă episcopia sau centrele catolice de la Argeș și Severin, unde, după cum spune N. Iorga, învățau și copii de români spre a deveni dieci⁹.

II. Lăcașuri cărțurărești în secolele XIV–XVI

Constituirea ca state de sine stătătoare, în secolul al XIV-lea, a celor două principate nord dunărene, a adus după sine forme adecvate de organizare administrativă și, odată cu aceasta, și dezvoltarea anumitor forme de răspândire a mijloacelor de transmitere a experienței și a științei de carte. Domnii români vor organiza o administrație de stat cu cancelarii, sfaturi domnești, curți domnești, vor asigura o politică culturală, de învățământ și educație. În această operă se vor sprijini, cum era și natural, pe Biserică, puterea ideologică a vremii, astfel că *mănăstirile, episcopiile și mitropoliile vor deveni însemnate centre de activitate cărțurărească și artistică*¹⁰.

Biserica avea nevoie de organizarea activității de învățare pentru a-și deprinde slujitorii cu cititul textelor slavone folosite la oficierea slujbei religioase, pentru a pregăti clerul înalt, menit a

⁶ N. Smochină, *Unul din cele mai vechi texte slave scrise de un român*, în "Biserica ortodoxă română", 1961, nr. 11–12, p. 1111.

⁷ *Documenta Romaniae Historica. B. Țara Românească*, vol. I, Ed. Academiei, București, 1966, pp. 11–17.

⁸ *Istoria literaturii române*, vol. I, București, Ed. Academiei, 1964, p. 244.

⁹ N. Iorga, *Istoria învățământului românesc*, București, 1928, p. 8.

¹⁰ C. C. Giurescu, *Istoria învățământului din România*, p. 34.

conduce instituțiile eclesiastice, preoții bisericilor, dar și pe călugări, iscusiți caligrafi, copiiști de manuscrise, atât de necesare mănăstirilor.

Manuscrisele, ca *Evangheliarul* lui Nicodim de la Tismana, din 1405 sau *Evangheliarul* scris de alt Nicodim, la 1473, și dăruit de Ștefan cel Mare mănăstirii Gura Humorului, obiectele de cult lucrate din argint și aur de către călugări în atelierile chinoviilor, sculpturile și alte obiecte de artă aflate în mănăstiri, sunt mărturii că în cuprinsul acestor mari așezăminte religioase au existat școli de ucenicie, în care tinerii călugări învățau diferite meșteșuguri strâns legate de trebuințele vieții spirituale și practice. Așadar, *școlile mănăstirești* au fost instituții cerute de necesități specifice epocii.

Demn de remarcat este faptul că primele tipografii și primii meșteri tipografi, de pildă Macarie cu *Liturghierul* său din 1508, și-au găsit adăpost tot în chiliile mănăstirilor. Din teascurile lor ieșeau cărțile de cult ce se răspândeau în toate părțile, iar unele mănăstiri, adunând cărți, au fost primele posesoare ale unor bogate biblioteci, din care nu lipseau nici cărțile profane¹¹.

Cele mai însemnate mănăstiri în care a pulsat o intensă viață spirituală de-a lungul secolelor XIV–XVI au fost: *Argeș*, atestată documentar din 1359, *Tismana*, *Cozia* (1386), *Bistrița* (secolul al XV-lea), *Dealul* (secolul al XIV-lea), *Snagov* (secolul al XIV-lea).

În legătură cu învățământul de pe meleagurile argeșene, s-a păstrat o veche și valoroasă mărturie, datând de pe la mijlocul secolului al XIV-lea. Pe zidurile bisericii Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeș, un zugrav a pictat, în cel mai curat stil bizantin¹², trei școlari împreună cu dascălul ce-i învăța carte. Școlarii sunt zugrăviți având în mâini suluri de pergament și tăblițe cu inscripții, imagine ce sugerează desfășurarea unui proces de învățământ.

Sediile episcopale de la Severin, Argeș, sediul mitropolitan de la Târgoviște, capitală a Țării Românești între 1394 și prima jumătate a secolului al XVII-lea, au avut, ca și mănăstirile, școlile lor, în care erau pregătiți preoții și călugării necesari cultului și trebuințelor

¹¹ *Ibidem*, p. 35.

¹² Al. Alexianu, *Școlari și dascăli*, în "Gazeta învățământului", nr. 842/1966, p. 2.

administrative. Limba lor de predare era limba slavonă, dar probabil și cea românească.

Biserica catolică a întreținut și ea școli latine la reședința episcopală de la Argeș, cu o programă împărțită după cunoscutele cicluri de învățământ medieval: *trivium* – “cele trei căi” (gramatica, retorica și dialectica) și *quadrivium* – “cele patru căi” (aritmetica, geometria, astronomia și muzica).

Așadar, se poate spune că Biserica a întreținut procesul de instruire din Țările Române, și de aceea, vorbind despre începuturile științei de carte la români, ne-am referit în primul rând la contribuția așezămintelor religioase pe diferitele lor trepte ierarhice.

Cancelariile curților domnești și ale dregătoriilor ținutale au fost și ele însemnate locuri de instruire pentru un număr de știutori de carte, întrucât era nevoie de oameni care să cunoască limbile în care se redactau documentele din acea vreme: slavonă, latină, greacă, dar și turcă, polonă sau maghiară.

La curtea domnească se primeau scrisori diplomatice și comerciale, care trebuiau tâlmăcite și apoi redactate răspunsurile. Trebuiau pregătiți apoi solii care se trimiteau în misiuni diplomatice, vameșii care percepeau taxe la mărfurile intrate sau ieșite din țară. Chiar domnul și sfatul domnesc aveau nevoie să cunoască anumite probleme legate de conducerea statului. Știutorii de carte, diecii sau pisarii, veneau în parte din mănăstiri, în parte se formau pe loc, în acel complicat aparat de slujbe de tot felul, dintre care aceea de transcriere și copiere a poruncilor domnului era dintre cele mai prețuite¹³.

De asemenea, *cancelariile dregătoriilor locale*, de ținut, județ sau comitat, nu-și puteau îndeplini sarcinile lor fără buni cunoscători ai scrisului și cititului. Se presupune că instruirea acestora se făcea direct la locul de muncă, printr-un stagiul de inițiere și selecționare, așadar printr-un rudimentar sistem școlar cu repercusiuni serioase în calificarea aparatului administrativ al statului¹⁴.

¹³ C.C. Giurescu, *Istoria învățământului din România*, p. 39.

¹⁴ *Ibidem*.

Întemeierea statului feudal Țara Românească aduce după sine o perioadă de prosperitate economică¹⁵. Se dezvoltă agricultura, meșteșugurile, comerțul intern și extern, se intensifică relațiile economice și diplomatice, se întărește organizarea politică și administrativ-judecătorească. Acest context determină organizarea unor *școli orășenești*, specifice evului mediu, precum și a *școlilor triviale* – corespunzătoare primului ciclu de studii din cadrul învățământului secundar (grupul literar-filozofic : gramatica, retorica și dialectica) și *cvadriuale* – specifice pentru cel de-al doilea ciclu de studii (grupul științific: aritmetica, geometria, astronomia și muzica).

Pentru nevoile modeste de cultură, încă din secolul al XIV-lea se vor înființa și *școli sătești* în scopul instruirii elementare a copiilor de țărani.

Numărul celor care vor fi deprins cunoașterea scrisului și a diplomatiei vremii este în creștere în secolul al XV-lea. În această perioadă se înmulțesc și documentele emise de cancelariile domnești. Numai de la Mircea cel Bătrân s-au păstrat 21 de documente slavone¹⁶, primul fiind din 27 iunie 1387, dat la Argeș pentru mănăstirea Tismana.

Din primele decenii ale secolului al XV-lea se cunosc numele unor grămăticici și logofeți, între care: Mihail grămăticul, Baldovin logofătul, Filos logofătul, Gherghina logofătul, Nicula, Ion, Badea etc.¹⁷ Deși N. Iorga menționează că n-au fost cunoscuți diecii și pisarii munteni din acest secol¹⁸, iar V. A. Urechia arată că din documente n-a găsit în acest veac decât două nume de grămăticici, pe Radu (1487) și pe Neagoe (1497)¹⁹, Gh. Pârnuță a descoperit în urma unei cercetări minuțioase pentru Țara Românească în secolul al XV-lea 68 de

¹⁵ Dinu C. Giurescu, *Relațiile economice ale Țării Românești cu țările Peninsulei Balcanice din sec. XIV–XVI*, în “Românoslavica”, 1965, p. 167.

¹⁶ Damian Bogdan, *Despre cancelaria slavă a voievodului muntean Mircea cel Bătrân*, București, 1934, p. 3.

¹⁷ Gh. Pârnuță, *Istoria învățământului și gândirea pedagogică în Țara Românească, sec. XVII–XIX*, București, E.D.P., 1971, p. 17.

¹⁸ N. Iorga, *Istoria învățământului românesc*, p. 10.

¹⁹ V. A. Urechia, *Istoria școalelor*, vol. I, București, 1892, p. 8.

grămăticii, pisari, scriitori de documente. Cei mai mulți dintre ei au scris documentele la Tîrgoviște, București, iar ceilalți la Giurgiu, Pitești, Rîmnic, Argeș, Cîmpulung, Tismana, Cozia, Gherghița etc. Așadar, aria lor de răspândire era destul de largă²⁰.

În ceea ce privește originea lor, dacă unii par a fi străini, aduși poate de Nicodim, cei mai mulți sunt români ca: Tudor, Radu, Coman, Cîrstea, Neagu, Stan, Ion, Mihail etc.

Pentru secolul al XVI-lea, dacă V. A. Urechia menționa ca un fapt deosebit existența unui număr de 50 de dieci, grămăticii și logofeți, cercetarea mai atentă a documentelor a scos la iveală un număr de 497 de scriitori (de zece ori mai mulți), cunoscători ai limbii slavone, desigur și ai limbii române. „*Umili și necunoscuți*”, după cum scrie V. A. Urechia, acești dieci reprezintă un important factor cultural, „*pionii cei mai activi ai limbii române, soldați ai triumfului și ai propășirii scrierii românești*”²¹.

Ca instituții menite să susțină anumite poziții ideologice, școlile au trebuit să alcătuiască planuri de învățământ, alegând disciplinele cu cea mai mare eficiență față de scopurile urmărite, să cheme profesori de mare notorietate în materie, să tipărească scrieri, unele din ele în tipografia proprii, să pună bazele unor biblioteci, să recurgă așadar la instrumente de cultură care au avut o certă influență asupra progresului general al societății. Dincolo de interesele strict religioase, școlile enumerate mai sus intră în seria instituțiilor de stat din istoria învățământului în spațiul nostru și ele ne-au apropiat mult de tipurile de școli apusene, pe măsură ce a pătruns spiritul Renașterii²².

O apropiere a românilor de marile centre cărturărești din Apus s-a făcut și prin tinerii care se îndreptau către **universitățile țărilor vecine** sau mai depărtate. Din Țara Românească, drumurile duceau la Constantinopol, marea școală a Patriarhiei, la Paris, Bologna, Padova. Programele de învățatură ale acestor centre cuprindeau studiul limbii

²⁰ Gh. Pârnuță, *Școlile din orașele Țării Românești*, în *Contribuții la istoria învățământului românesc*, București, 1970, p. 118.

²¹ V. A. Urechia, *Istoria școalelor*, vol. I, p. 7.

²² C. C. Giurescu, *Istoria învățământului din România*, p. 42.

grecești și latinești, al gramaticii, poeziei și retoricii, al logicii, al matematicilor și fizicii.

După înființarea mitropoliei de la Curtea de Argeș (1359), mulți călugări au fost trimiși de către Vladislav-voievod “pentru desăvârșire” la Athos și în Serbia. În același scop fuseseră trimiși și mireni.

Cele menționate mai sus demonstrează că în secolele XIV– XVI au existat școli pe lângă mănăstiri, la sediile mitropoliei și episcopiilor, pe lângă cancelaria domnească (școli de dieci sau grămățici), în orașe și chiar la sate, fapt dovedit prin documentele emise de cancelaria domnească și mitropolitană în secolul al XIV-lea. S-au păstrat puține înscrisuri din acest secol, dar din unele afirmații existente în diverse documente de mai târziu se poate concluziona că numărul acestora a fost mai mare. Astfel, în hrisovul lui Vlad Călugărul din 3 iunie 1493 se menționează că “*egumenul Ioanichie și frații au scos cărțile vechilor domni, de la Vladislav-voievod, care a fost înainte de Mircea-voievod...și după aceea și cărțile tuturor domnilor, pe rând, pâna la viața domniei mele*”²³. Reiese de aici că astfel de documente s-au scris din vechime. Dar învățarea scrisului este o operă de școală, deoarece, mai ales într-o limbă străină, el nu se poate însuși decât într-un cadru instituționalizat²⁴.

III. Aspecte lingvistice

Limba slavonă era limba Bisericii ortodoxe, așa cum în Apus limba latină era singura în care se rosteau slujbele religioase. De aceea, primele manuscrise ale scrierilor de cult din țara noastră sunt slavone, iar existența lor duce negreșit la ideea unei învățături în limba slavonă, limbă necunoscută însă de popor. Biserica va încerca să arunce punți de legătură peste prăpastia creată între cultura scrisă și nevoile culturale ale maselor. Făcând slujba religioasă în slavonă, legătura dintre cultura scrisă, religioasă și mase era asigurată în genere cu ajutorul predicilor, care erau traduse și prelucrate oral de preoțime. Nu este exclus ca asemenea predici, concepute în slavonă după

²³ *Documenta Romaniae Historica. B. Țara Românească*, vol. I, p. 386.

²⁴ *Istoria pedagogiei*, ediția 1968, p. 53.

modele bizantine, să se fi tradus chiar din această epocă, dar deocamdată nu se cunoaște nici un document scris în limba română aparținând secolului al XIV-lea.

Cu tot caracterul oficial al limbii slavone, în Țara Românească, învățământul în această limbă a rămas în genere un învățământ determinat de nevoile practice ale bisericii și administrației. Au fost create totuși în această epocă și *lucrări originale* în limba slavă, precum *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său, Teodosie* în secolul al XVI-lea sau traduceri în limba slavă cum este aceea a lucrării celebre a lui Thomas Kempis, *Imitația lui Iisus Hristos*, efectuată de învățatul dregător Udriște Năsturel în secolul XVII.

După cum s-a menționat anterior, pentru a putea fi înțeleasă de popor, căruia i se adresa în biserică, limba slavonă a trebuit să-și asocieze limba vorbită de obște, astfel încât în școlile mănăstirești și episcopale învățământul a devenit în mod necesar mixt, adică *slavo-român*.

Nevoia de a scrie în *limba română* venea și din necesitatea comunicării la distanță, prin scrisori, dar și datorită practicii încheierii de acte între negustori, meșteșugari, practici devenite curente într-o lume în care știința de carte era tot mai importantă²⁵.

Așa cum arată și A. D. Xenopol, era firesc ca îndată ce se cunoștea scrierea slavonă să se scrie și în limba română, deoarece pentru mânuirea ei nu era nevoie de o învățătură deosebită²⁶. Se poate presupune că diecii, grămăticii, logofeții, dascălii etc., cunoscând alfabetul chirilic, au scris de la început atât în limba slavonă, cât și în limba română. Cercetările făcute au ajuns chiar la concluzia potrivit căreia învățarea limbii slavone, ca limbă străină, nu se putea desfășura decât în școli și numai prin intermediul limbii materne, printr-o continuă raportare a slavonei la română, aceasta din urmă devenind în școală obiect de studiu, fie el chiar secundar²⁷. Metoda folosită de dascăli, aceea de a alcătui grămălici și lexicoane slavo-române pentru a-i învăța pe tineri limba slavă, constituie o mărturie în acest sens.

²⁵ Ștefan Pascu (coord.), *Istoria învățământului din România*, vol. I, p. 75.

²⁶ A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. V, Iași, 1896, p. 222.

²⁷ Ștefan Pascu (coord.), *Istoria învățământului din România*, vol. I, p. 90.

Existența textelor slavone cu traducere românească intercalată, reprezintă o altă dovadă a învățării limbii slavone prin intermediul limbii române.

Textele românești scrise în această perioadă demonstrează, de asemenea, existența unui învățământ timpuriu în limba română. Scriitorul sârb, Constantin Kostenetki, numit “filosoful”, în lucrarea sa *Despre scriere*, redactată în jurul anului 1420, vorbește despre “scrisul în limba românească” (cu alfabet chirilic) pe la începutul secolului al XV-lea ca despre un lucru obișnuit. Cercetătorii în domeniu afirmă că “limba română din secolele XIV–XV era atât de bine încheată și de puternică, încât ea a putut influența și a influențat o limbă tradiționalistă cum era atunci limba slavă la noi”²⁸.

Dovada practicării scrierii în limba română, cu mult înainte de primul document cunoscut până acum în această limbă, *Scrisoarea lui Neacșu din Cîmpulung* (1521), o constituie și folosirea foarte corectă a ortografiei și punctuației slavone adaptate la specificul limbii române, ceea ce presupune o practică îndelungată.

Un produs al învățământului în limba română sunt și cronicile românești apărute la sfârșitul secolului al XVI-lea (*Cronica oficială*, redactată în cancelaria lui Mihai Viteazul, *Cronica Buzesților*), instrucțiunile scrise pentru soli de Mihai Viteazul, zapisele păstrate din această perioadă. Ca scriitori de documente în limba română s-au remarcat: Maxim din Bărbătești – Vilcea, Dragomir Plepei din Fieni – Dâmbovița, Eftimie din Bistrița – Oltenia, Arion, dascăl din Boldești – Prahova etc.

Documente s-au emis, de asemenea, în *limbile latină și greacă*. Limba latină a fost adusă la noi încă din secolul al XIII-lea de coloniștii sași sau de diferiți misionari catolici²⁹. Din anul 1300 se păstrează o inscripție latină la Cîmpulung. Limba latină se folosea și în cancelaria domnească. Într-o scrisoare din 1369, Vladislav dă poruncă “tuturor credincioșilor” de “orice neam și limbă” să

²⁸ *Ibidem*, p. 91.

²⁹ R. Manolescu, *Scrierea latină în Moldova și Țara Românească în evul mediu*, în “Revista Arhivelor”, nr. 2/1966, p. 67.

primească “cu cinste” pe un episcop catolic³⁰. Cu un an înainte (1368), același voievod emisese în limba latină o diplomă pentru vămi și bătuse monedă cu inscripție latină.

Cel mai vechi text diplomatic grecesc scris în Țara Românească datează de pe la mijlocul secolului al XIV-lea. În hotărârea sinodală prin care Iachint de Vicina era recunoscut ca mitropolit al Ungrovlahiei, se menționa că domnul Țării Românești ceruse adesea prin scrisorile sale ca țara lui să fie “supt judecată bisericească”³¹. Între voievod și Patriarhie se purtase deci corespondență înainte de 1359.

Documentele amintite arată că la cancelaria domnească și cea mitropolitană existau “scriitori” care cunoșteau limbile *slavonă*, *latină* și *greacă* în secolul al XIV-lea.

Concluzii

Cercetările istorice dovedesc faptul că în spațiul românesc învățământul a constituit o veche realitate. Încă de la întemeierea statelor medievale românești a existat preocuparea pentru dezvoltarea școlilor. Era nevoie de dieci de cancelarie și de alți știutori de carte pentru instituțiile politico-administrative. În același timp, alte tipuri de școli, menite să satisfacă nevoia de carte a diverselor pături și categorii sociale – săteni, negustori, meșteșugari – iau ființă.

Secolele XIV–XVI reprezintă o perioadă de mare însemnătate pentru începuturile noastre culturale, în care “mănăstirea nu se odihnește”³² și în care, odată cu citirea cărților bisericești sau scrierea actelor în limba slavonă, românii, căci dintre români se recrutau acei scriitori, învățau să prețuiască și propria lor limbă. Caligrafia, pictura și muzica înfloreau și ele în această perioadă.

Împrejurările istorice vor face posibilă o comunicare strânsă între creațiile cărturarilor români și cei slavi, astfel încât se poate vorbi de un

³⁰ *Documenta Romaniae Historica. B. Țara Românească*, vol. I, Ed. Academiei, București, 1966, p. 12.

³¹ C. C. Giurescu, *Întemeierea mitropoliei Ungrovlahiei*, în “Biserica ortodoxă română”, 1959, nr. 7–10, p. 691.

³² N. Iorga, *Istoria învățământului românesc*, p. 90.

fenomen de interferență culturală. Așezați la o răscruce de drumuri între diferite culturi și civilizații, românii au primit și valori culturale din alte părți, dar trecându-le prin filtrul gândirii și sensibilității proprii, au difuzat și altora ceea ce ei au asimilat, creat și recreat.

Slavonă sau româno-slavonă, școala secolelor cercetate a rămas pe treapta unei instituții de nivel elementar și mediu. Pentru învățături mai înalte, drumurile duceau către Polonia, Constantinopol sau Italia, de unde aveau să ne vină modelele unui învățământ mai înalt. Modelul care s-a impus cu precădere la sfârșitul acestei perioade a fost acela al marii școli patriarhale de la Constantinopol.

Acestea au fost începuturile culturale ale românilor, legate de ale altor popoare, și N. Iorga recunoaște acest fapt ca un fenomen de integrare umană, “căci viața unui popor e neconținut amestecată cu viețile celorlalte, fiind în funcțiune de dănsle și înrăurind neconținut viața acestora”³³.

A Retrospective Study on the Educational System in Walachia until the 17th century

Abstract

The educational system started a long time ago, not only in towns but also in villages throughout Walachia.

During the first centuries of the second millennium, the cultural and educational phenomenon reflected not only the evolution of the Romanian society but also the Byzantine, Slavic & Latin influences.

Learning how to write, read or calculate was due to the local learned priests and the first “schools” were located in the monasteries, Episcopal offices, & metropolitan churches (Arges, Tismana, Cozia, Bistrita, Dealul etc.).

The chancellor's offices & the local administrative offices were important places of learning for a lot of people, too. Town-schools & village-schools were also created for the elementary education of the traders', craftsmen's & peasants' children.

At first, the language used in the teaching process was (the) Slavonic – the language of the orthodox church by then but, step by step, the educational

³³ *Ibidem*, p. 91.

system got a mixed character – Slavic & Romanian in order to fulfill the necessity of understanding the official language by the ordinary people. Still Latin & Greek were also used in the chancellor's offices.

The youngsters in the Romanian high-society used to continue their education at Universities in Poland, Italy & Constantinople.

Living at the crossroads between different cultures & civilizations, the Romanians received cultural values from everywhere but they also gave the others what they have created.